

Published on www.bilvavi.net

[Home](#) > סוגיות בפרשה 037 במדבר שמירה

סוגיות בפרשה 037 במדבר שמירה

ג' מקומות שמירה לכהנים במקדש

[א] פרשת השבוע פרשת במדבר, נדבר על עניני השמירה במקדש. כתוב בפרשה (ג' ל"ח), "והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה, משה ואהרן ובניו, שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל, והזר הקרב יומת". הגמרא בריש תמיד (כ"ו א') מביאה פסוק זה כמקור לדין שמירה במשכן, ולאחר מכן במקדש. אמנם הרמב"ם (עשה כ"ב, ל"ט ס"ז) והחינוך (מצוה שפ"ח ושצ"א) הביאו פסוקים אחרים כמקור לעשה ול"ת בשמירה. עכ"פ בפסוק דין כתוב משה ואהרן ובניו שומרים את משמרת המקדש. משה הוא לוי, אהרן ובניו הם כהנים. א"כ ישנה שמירה בכהנים - בג' מקומות, וישנה שמירה בלויים - בכ"א מקומות, שני מיני שמירה, בכ"ד מקומות (תמיד כ"ו א', רמב"ם בית הבחירה פ"ח ה"ד). המשניות שעוסקות בענין השמירה במקדש הן המשניות בריש תמיד וברישי מידות. שתי המשניות מתחילות כך: "בשלשה מקומות הכהנים שומרין בבית המקדש, בבית אבטינס, ובבית הניצוץ, ובבית המוקד". אח"כ המשנה בריש תמיד ממשיכה לבאר את דיני השמירה בכהנים, "בית אבטינס וכו'". בעוד שהמשנה בריש מידות עוברת לבאר את דיני השמירה בלויים, "והלויים בעשרים ואחד מקומות וכו'". עניננו כאן לדון בשמירת הכהנים. א"כ צריך להבין את הגדר של שלשת המקומות הללו, כי הם שלשה סוגים של מקומות. נבאר תחילה מה היו עושים בכל אחד מאותם מקומות. המפרש בתמיד מבאר שבית אבטינס היא לשכת מפטמי הקטורת, וכן מפורש ביומא (י"ט א', ל"ח א', מ"ז א'). לענין בית הניצוץ המפרש כותב שלא שמע טעם למה נקרא כן. אבל הרא"ש וראב"ד על הדף פירשו שנקראה כן ע"ש שקרני השמש התנצצו לתוכה, דהיינו שהיתה פתוחה לשמש והיה אורה מרובה. והיתה מעל שער הניצוץ בצפון מערב שהיה אכסדרה (מידות פ"א מ"ה). לענין בית המוקד, מבואר בראשונים על הדף בתמיד שנקראת כן ע"ש שהיתה שם תמיד מדורת אש. והביאו שם שני טעמים לכך. האחד לחמם את הכהנים, מפני הכהנים בעבודתם היו מהלכים יחפים ובכתונת אחת, ולכן היו מתחממים שם בין עבודה לעבודה. והטעם השני מביא המפרש בשם רבינו חננאל להביא מהמדורה אש למזבח. אע"פ שהאש באה מגבוה, מצוה להביא גם מן ההדיוט (יומא כ"א ב'). ועי' בתפא"י ריש תמיד אות ג' וברישי מידות אות ג', וצ"ע.

ג' מיני שמירה בג' מיני מקומות

[ב] והנה יש להבין מדוע היתה שמירה בבית המקדש. הרי מבואר במפרש וברא"ש בריש תמיד, שאין צריך שמירה בבית המקדש מחשש גניבה, כי אין עניות במקום עשירות, ואם יגנבו יקנו אחרים. אלא קודם כל זו גזה"כ (רא"ש), ויש בזה עשה ולא תעשה (רמב"ם בית הבחירה פ"ח ה"א וה"ג). אבל מצד תכלית השמירה מובאים בראשונים שתי סיבות. הראשונה היא שלכבוד בית המקדש ולכבוד המלך ראוי שתהיה שם שמירה (רא"ש, רמב"ם פיה"מ). סיבה שניה למנוע מזרים וטמאים להתקרב למקדש, כפי שמשמע מהפסוק שהבאנו, "והזר הקרב יומת". ונשנה ציווי זה בפסוק י', והספורנו מפרש בפסוק ו' שזה מוטל על הכהנים בלבד. אם כן השמירה היא מצד נקודת המעלה של המקום, כבוד המקום שמאיר בו אור משורש העליון, ולפיכך שלא תגע בו נקודת רע, כגון זרים וטמאים. לפי זה נבין את עומק שלשת המקומות שהוזכרו במשנה. בית אבטינס היא לשכת מפטמי הקטורת כנ"ל. ועיקר כבוד הבית הוא מצד קדש הקדשים, והעבודה בקה"ק עיקרה בקטורת, למרות שישנה גם עבודת דם. אם כן השמירה בבית אבטינס היא מצד הנקודה הפנימית של בית המקדש שהיא הקטורת הנכנסת לפני ולפנים. מאידך השמירה בבית המוקד שעניינה שלא יצטננו הכהנים כנ"ל, הרי זו שמירה מנקודת הרע. שמירה בבית אבטינס היא מצד השרש העליון, אבל שמירה בבית המוקד זה מצד נקודת הרע, צינים ופחים ביד אדם (כתובות ל' ב').

נקודת האדם היא שגורמת את הצינון, לא מצד הלעילא. בית המקדש הוא מקום ההשראה של העליון ומקום העבודה של התחתון. זהו העומק שעל אף שירדה אש מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. משום דלית נהורא אלא מגו חשוכא (שבת ע"ז ב', זוהר ח"ב דף קפ"ד א' וקפ"ז א'-ב'), דייקא מנקודת הרע מביאים אש, זה בית המוקד, שם המקום שחוששים לצינה, ולכן שם המקום של ההדלקה למנוע צינים ופחים בידי אדם, ודייקא מצוה להביא מן ההדיוט את האש מאותו מקום של האדם שיסודו מעפר וסופו לעפר, אותו אדם שמעורב בו מעיקרו טוב ורע, משם יש דין של שמירה, מצד הנקודת הרע שבדבר. א"כ יש כאן ג' קוין. עד עתה נתבארו ב' קוין, בית אבטינס שהוא שמירה מצד הקטרת שנכנס לפני ולפנים, ובית המוקד שהוא שמירה מצד החוץ. אולם בעומק ישנו קו אמצעי ביניהם והוא בית הניצוץ. בית הניצוץ שנקרא כן מכח שמאיר שם השמש, שהיתה כמין אכסדרה (מדות פ"א מ"ה, עי' במפרש בתמיד כ"ו ב' שמסתפק אם היתה כאכסדרא דבי רב (ב"ב י"א ב'), או כאכסדרא שפרוצה מכל הצדדין (עירובין צ' ב')), והשמש היתה בוקעת דרך שם. ולמה נקרא ניצוץ ולא הארה, מפני שניצוץ מגדיר כיצד הדבר מאיר ומתגלה בתחילתו. השמש מתנוצצת בתחילת זריחתה, אבל בחצות היום כאשר היא בתוקפה היא לא נקראת ניצוץ. אם כן השמירה בבית הניצוץ היא בנקודת התחלת ההתגלות של הפנים היוצא לחוץ, כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה' ל"א), כחתן יוצא מחופתו (תהלים י"ט ו'). כאשר הפנים מתגלה בחוץ, צריך שמירה. זו נקודת האמצע של השמירה, שמירה הן מצד הגילוי של ההדיוט, שזה מצד הכבוד, והן מצד שכאשר הנקודה העליונה מתגלה לחוץ, היא צריכה שמירה מן הרע. מצד כך כל תחילת גילוי הוא שעת סכנה, כבעת לידה שהיא שעת סכנה, וכפי שיבואר להלן אי"ה. הרי שיש לנו את בית אבטינס מצד התפישה העליונה, בית המוקד מצד התפישה התחתונה, ואת בית הניצוץ מצד הנקודה המקשרת שהיא נקודת השמירה.

למה בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות ובית המוקד היה על האדמה

[ג] והנה הגמרא (תמיד כ"ו ב') דורשת את הפסוק "וילוו עליך וישרתוך" (קרח י"ח ב'), שנאמר על הלוויים, שעיקר השמירה ועיקר העבודה היא בכהנים, והלוויים הם בבחינה של ילון, הם בבחינת תוספת, אבל העיקר הם הכהנים. והנה הגמרא בתמיד (כ"ו ב') הסתפקה בתחילה אם בית אבטינס ובית הניצוץ עצמן היו עליות כלומר אם היה בית תחתיהם, או שלא היה בית תחתיו אלא היו רק מוגבהות כעליות. ופשטה הגמרא את הספק כצד הראשון מהמשנה במדות (פ"א מ"ה) לגבי בית הניצוץ, שהיה אכסדרה ועליו עליה שבה שמרו הכהנים, ובית אבטינס הוקש לבית הניצוץ. אבל בית המוקד היה על האדמה (ברטנורא ריש מדות, ודלא כמפרש בריש תמיד). עומק הדבר. בית אבטינס כל עניינו מצד העליון, דהקטרת הקטורת היא לפני ולפנים. בית הניצוץ יש בו את שני הצדדים, ולכך היתה אכסדרה מלמטה ועליה מלמעלה. משא"כ בית המוקד שכל עניינו שבא לבטל את הצינים ופחים שבידי אדם, לכן לא היה עליה אלא על גבי הקרקע. אולם שם גם היתה אבחנה של פנים וחיצון, הכהנים בפנים והלוויים בחיצון (ר"ש ריש מדות).

אבל חולה, חיה, חתן כלה ות"ח צריכים שמירה

[ד] נתבונן עתה בכמה סוגיות של שמירה בתורה לפי המהלך שיסודנו לעיל, אפס קצהו תראה וכולו לא תראה, כי אלו סוגיות מאד עמוקות בש"ס. איתא בגמרא בברכות (נ"ד ב'), "אמר רב יהודה שלשה צריכים שימור ואלו הן, חולה חתן וכלה". על פי מה שנתבאר, מה שחולה צריך שמירה זה מצד נקודת הרע, דחולה מלשון חלל, זו שמירה בבחינת בית המוקד. משא"כ חתן וכלה זקוקים לסוג אחר של שמירה, שהרי אינם חולים כמובן. אלא שישנה הבחנה שאדם אשר אינו נשוי הוא פלגא דגופא (עי' של"ה שער האותיות ענין שתיקה), ובשעה שהוא נושא אשה, הוא נעשה לאדם שלם. "זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם". א"כ מצד נקודת השלימות שבהם הם צריכים שמירה, משא"כ החולה מצד נקודת הגירעון שבו הוא צריך שמירה מן הרע. ממשיכה הגמרא שם, "במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה". א"כ גם חיה צריכה שימור. חיה היא הכורעת לילד, שבה ישנה התחלה של גילוי, כנגד בית הניצוץ שגם שם היתה התחלת גילוי, וצריך שם שמירה. ממשיכה הגמרא, "ויש אומרים אף אב"ל". אבל זקוק יותר לשמירה מהחולה, דהרי הוא בחינת פלגא דמיתה, מה לי קטלא כולא מה לי קטלא פלגא (ב"ק ס"ה א'). האבל הרי כבר דבק בהעדר הגמור. ממשיכה הגמרא, "ויש אומרים אף תלמידי חכמים בלילה". תלמיד חכם שהוא שלם, צריך שמירה מצד שלימותו, בשעה שהוא יוצא לחוץ, הוא יוצא לבחינה של לילה. גם בעומק בחתן וכלה הם צריכים שמירה בנקודת הראשית של הגילוי שלהם כי אין שלימות גמורה באדם. השלימות הגמורה היא הקב"ה. אין לך שלם אלא שהכל שלו (אבות פ"ד משנה כ"ב). א"כ ישנה שמירה מצד הרע באבל ובחולה. וישנה שמירה מצד התחלת נקודת הגילוי שזו החיה. וישנה שמירה של תלמיד חכם ושל חתן וכלה שאלו הם מצד השלימות. אלא שכמובן השמירה נחוצה רק מצד שהם יוצאים לגילוי.

שמירה מיניה וביה לעומת שמירה חיצונית

[ה] לפי זה נבין את עומק נקודת השימור. ישנו שימור שהוא שימור מרע, וישנו שימור שהוא שמירה שבאה מנקודת הכבוד או מהתחלת ראשית הגילוי. בשמירה מצד נקודת הכבוד, השומר מחובר למה שהוא שומר עליו, בעצם שמירתו הוא מגלה את כבודו של מי שהוא שומר עליו. משא"כ בשמירה מצד הרע אין שייכות בין השומר לבין הדבר שהוא שומר. הגמרא אומרת בפסחים (ל"א ב') ובב"מ (מ"ב א') "כספים אין להם שמירה אלא בקרקע", זוהי שמירה מצד הרע, מחשש גניבה, מצד כך השמירה היא בנקודה למטה, בקרקע. מצד שני אומרים חז"ל במדרש (בר"ר ל"ד י"ב) ובגמרא (שבת קנ"א ב') תינוק חי אין משמרין אותו מהחולדה, משא"כ מת אפילו עוג מלך הבשן, משמרין אותו מהחולדה. מהו הביאור בכך, הרי אין התינוק יכול לגונן על עצמו, אלא עצם חיותו היא שמירתו, מיניה וביה. משא"כ השמירה על עוג המת היא שמירה חיצונית. עד"ז השומרים במקדש מפני הכבוד, אין באמת כאן שני דברים, זה ששומר וזה ששומרים עליו, אלא עד כמה שהשמירה היא מפני הכבוד, אזי השומרים הם חלק מהכבוד, הם חלק כביכול מהשכינה ששורה בבית המקדש, שהיא התגלות הכבוד. א"כ השמירה מפני הכבוד היא כלולה בכבוד, כמו שהשמירה על תינוק חי היא כלולה בחיי התינוק. ומאידך השמירה על עוג המת היא כמו שמירת כספים בקרקע, זו שמירה חיצונית, שמירה מן הרע.

מהו האיסור לסנן שמרים מתוך יין בשבת

[ו] נתבונן עתה בסוגיא בשבת (קל"ז ב', קל"ח א'). כתוב במשנה "רבי אליעזר אומר תולים את המשמרת ביום טוב ונותנים לתלויה בשבת, וחכ"א אין תולין את המשמרת ביו"ט ואין נותנין לתלויה בשבת". משמרת היא מסננת לסנן שמרי יין (רש"י), השמרים נשארים במשמרת והיין יורד למטה. ישנם כאן שני נידונים. האם מותר למתוח את המשמרת, כלומר לבנותה כך שיוכלו לשפוך לתוכה יין עם שמרים לסינון. זו סוגיה של עשיית אהל. והנידון השני, אם המשמרת כבר במקומה, האם מותר לשפוך לתוכה יין עם שמרים לסננם. זו סוגיה של בורר. הנה המשנה בפרק כלל גדול (ע"ג א') מונה שלושה מלאכות דומות, זורה בורר ומרקד. מקשה הגמרא (ע"ג ב'), "היינו זורה היינו בורר היינו מרקד". כלומר, מה ההבדל ביניהם, הרי כולם מלאכה אחת הן, המפריש אוכל מן הפסולת (רש"י). מתרצת הגמרא שם "אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מילתא דהויא במשכן אע"ג דאיכא דדמיה לה, חשיב לה". והנה בסוגייתנו (קל"ח א'), שואלת הגמרא לדעת חכמים שאסור לשמר בשבת, כלומר לתת יין עם שמרים במשמרת, על איזו מלאכה יש להתרות בו. "רבה אמר משום בורר, רבי זירא אמר משום מרקד". זורה אינו שייך כאן כלל, כי אין זורה בלי רוח. רבה מביא ראייה לדעתו, "מה דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח הפסולת, אף הכא נמי נוטל אוכל ומניח את הפסולת". כמו שמלאכת בורר עיקרה לברור אוכל מתוך פסולת (עי' תוספות ע"ד א' ד"ה בורר), גם כאן הוא בורר את היין מתוך השמרים ומניח את השמרים במשמרת. רבי זירא מביא ראייה לדעתו, "מה דרכו של מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה, אף הכא נמי פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה". שורש מרקד הוא בנפוי קמח, הסובין נשארים למעלה והקמח הלבן יורד למטה. ה"ה במשמרת, היין יורד למטה והשמרים נשארים למעלה.

בורר היא שמירת החי, מרקד היא שמירה מן הרע

[ז] הגדרת המחלוקת היא שלפי רבה הפעולה מיוחסת ליין שהתקבל, בעוד שלרבי זירא הפעולה מיוחסת לשמרים שנשארו במשמרת. בעומק אלו שני סוגי השמירות שביארנו לעיל. בשמירה מן הרע השומר עסוק בלהתגונן מהרע, ורק ממילא מה שהוא שומר נשמר. זוהי סברת רבי זירא במשמרת. הפעולה היא התעסקות עם השמרים, וממילא היין נשמר, אבל פעולת המשמרת היא על השמרים. לכן לרבי זירא המלאכה היא מרקד. משא"כ סברת רבה היא שפעולת השימור היא מכח החי שמשמר את עצמו, וממילא הפסולת נברר ממנו, ולכן כאן ההתעסקות היא באוכל וממילא הפסולת איננה מעורבת. לכן לרבה המלאכה היא בורר. ישנה כאן מחלוקת יסודית האם השמירה היא באוכל או שהשמירה היא בפסולת.

מחלוקת רב ושמואל אי משמר כעושה דמי או לא

[ח] בענין פועל שאוכל בשעת עבודתו ישנם בזה דיני תורה ודיני הלכות מדינה ולא מה"ת. המשנה בב"מ פ"ז א' דנה בדיני התורה, "אלו אוכלים מן התורה, העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה. ובתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו". והמשנה בדף צ"ג א' בהלכות מדינה. הגמרא שם מביאה מחלוקת רב ושמואל. הגמרא דנה בשומרי פירות, האם מותר להם לאכול מהפירות שהם שומרים. "אמר רב לא שנו אלא שומרי גנות ופרדסין". כלומר הפירות הם במחובר וקודם גמר מלאכה, לכן מה"ת אפילו פועל אינו אוכל, וכ"ש שומר. מ"מ מהלכות מדינה השומר אוכל. ממשיך רב, "אבל שומרי

גיתות וערימות אוכלין מן התורה". דהרי מדובר בתלוש, וקודם גמר מלאכתו פועל מותר לו לאכול מה"ת. וסובר רב "משמר כעושה מעשה דמי", דהיינו ששומר כפועל. מאידך, "שמואל אמר לא שנו אלא שומרי גיתות וערימות, אבל שומרי גנות ופרדסים אינן אוכלים לא מן התורה ולא מהלכות מדינה, קא סבר משמר לאו כעושה מעשה דמי". לפי שמואל שומר בתלוש בשעה שלא נגמרה מלאכתו אין לו היתר אכילה מה"ת אלא מהלכות מדינה, כי שומר אינו כפועל. ובמחבר אפילו מהלכות מדינה אינו אוכל. הרי שישנה מחלוקת רב ושמואל האם פעולת שמירה היא כעושה מעשה דמי או לא, לרב כן ולשמואל לא. עומק הדבר כפי מה שנתבאר, שמירה מצד הרע היא לאו כעושה מעשה דמי, כמו שומר כספים בקרקע, אין במעשה השמירה עצמו מעשה. וזו שיטת שמואל. משא"כ חי המשמר את עצמו, כל מה שהוא משמר את עצמו הוא מחמת שהוא פועל. וזו שיטת רב. הרי זה החילוק בין חי למת, שחי פועל ומת אינו פועל.

ג' שומרים ולמה בבעליו עמו פטור

[ט] סוגית ארבעת השומרים מובאת במשנה בב"מ צ"ג א' ובמשנה בשבועות מ"ט א'. ישנם ארבעה שומרים בתורה, שומר חנם, שואל, נותן שכר, והשוכר. בשוכר ישנה מחלוקת בין רבי יהודה לרבי מאיר האם הוא כמו שומר חנם או כמו שומר שכר. בעל המשנה סובר שהוא כשומר שכר. א"כ סיכום הגמרא "ד' שומרין ודיניהם שלשה", הוא לכ"ע. והנה שומר חנם אין עיקר שמירתו פעולה, כי כל עניינו לשמור מהרע, והוא חייב רק על פשיעה. שואל מכח מה הוא נהיה שומר, כמו שאומרת הגמרא (צ"ד ב') "והא בעיא נטירה". תשובה, ההנאה שלו מכך שיש לו פעולה בחפץ, הא גופא מחייב אותו לשמור על החפץ ששאל. דהרי יש מקום לדון ששואל לא יקרא שומר כלל (עי' ספר שמעתא דשומרים, שמעתא ד' פ"א). דלכאורה שם שואל שעליו רק מחייבו להחזיר את הבהמה בכל אופן א"כ מתה מחמת מלאכה, ואל"כ ישלם. אבל מנלן שיש עליו דין לשמור על החפץ. דהו"א שדינו רק להחזיר כמו לווה, וכמו שלא שייך שמירה בלווה, כך אין בשואל. אלא כנ"ל, מכיון שהשואל לקח את פעולת החפץ, השמירה על החפץ היא מחמת הפעולה שבו, זה המחייב שבו. אין ההגדרה שיש לו גם זכות הנאה וגם חוב שמירה, אלא ההגדרה שהכל אחד, החיוב שמירה כלול בכך שהוא קיבל את החפץ להנאה. אם כן בעומק שמירה בשואל היא מכח הפעולה, זוהי סברת רב ששומר כעושה מעשה דמי. נקודת הממוצע בין שומר חנם לשואל הוא השומר שכר. בלשון המשנה שומר שכר נקרא נושא שכר. מצד השם שומר שכר הוא דומה לשומר חנם, ומצד השם נושא שכר הוא דומה לשואל. כלומר מצד שהוא שומר מפני הרע כשומר חנם, הרי הוא נבחן לשומר שכר, דמצד השמירה מרע זה וזה הם שומרים. אבל מצד מה שהוא מרויח ממון מהשמירה, הוא פועל לשאת את ממונו, ולכן נק' נושא שכר. מצד כך הוא חייב בשמירה כשואל, אמנם מכיון שלא כל הנאה שלו, לכן הוא לא חייב באונסין. עלה בדינו א"כ שדין השמירה בשואל הוא מצד הפעולה, ודין שמירה בשומר חנם הוא מצד שמירה מן הרע. ודין שמירה בנושא שכר יש בו הבחנה מזה והבחנה מזה. לפ"ז נבין את הדין שכל שומר פטור אם בעליו עמו. למשל כאשר אדם שומר על בהמת חבירו ובעלי הבהמה עסוק במלאכה עם השומר, אזי השומר נפטר מכל החיובים שעליו. מדוע. הנה אין זה מההבחנה ששמירה היא מהרע. לזה לא יועיל בעליו עמו. אבל מצד ההבחנה שהשמירה היא מצד נקודת הפועל, אזי כאשר בעליו עמו, אזי הפעולה מתייחסת לבעלים. כלומר, מחמת שהשמירה בעומק היא גם מצד נקודת הפעולה, זה מה שיוצר חיוב שמירה. ולכן נפטר השומר מחיובו. ואפילו בשומר חנם, ששורשו שמירה מהרע, אולם סוף כל סוף עושה פעולה לשמור, לכן מצד כך ישנה שיטה בגמרא שפשיעה בבעלים פטור (ב"מ צ"ה א', מחלוקת רב אחא ורבינא), ולהלכה הכי קי"ל (רמב"ם שכירות פ"א ה"ג, חו"מ רצ"א ט"ו).

למה ת"ח לא בעי נטירותא

[י] המשנה בבבא בתרא (ז' ב') דנה בדין שכופין על בני העיר לשאת בהוצאות בניית חומה ודלתים ובריח לעיר להגן על העיר מפני זרים בלתי רצויים. בגמרא מסופר שרבי יהודה נשיאה הטיל הוצאות בניית חומת העיר על החכמים כמו על שאר בני העיר. וריש לקיש התנגד וטען שרבנן לא צריכי נטירותא, כלומר יש לפטור את החכמים מהוצאות בניית החומה כי אינם זקוקים לה, ומי שצריך שמירה שישלם. ומהיכן למד ר"ל שרבנן לא צריכי נטירותא, מפסוק בתהלים (קל"ט י"ח) "אספרם מחול ירבון". ודורש זאת ר"ל על מעשי הצדיקים, וא"כ ק"ו מחול, מה חול שמועט עושה גבול לים כחומה, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים מחול, כ"ש שיש בכוחם להגן עליהם כחומה. ממשיכה הגמרא לספר שרבי יוחנן שאל את ר"ל למה לא הביא פסוק משיר השירים (ח' י') להוכיח את טענתו, "אני חומה ושדי כמגדלות", אני חומה זו תורה, ופירש רבינו גרשום שמגינה על לומדיה כחומה שמגינה על אנשי העיר. ושדי כמגדלות אלו ת"ח, ופירש רבינו גרשום שלומדין זה מזה כתינוק יונק משדי אמו. לפי רבינו גרשום ר' יוחנן לומד את הפטור לת"ח מאני חומה ולא משדי כמגדלות, וצ"ע להבין כיצד למד רש"י. עכ"פ בדין עצמו לכאורה לא פליגי ריש לקיש ורבי יוחנן, ושניהם ס"ל שאין להטיל מיסי שמירה על תלמידי חכמים מכיון שאינם צריכים שמירה. נתבונן עתה שנקודת החילוק בין הילפותות היא שני הצדדים שבארנו בשמירה. מצד הגנה מנקודת הרע, חומה אינה שמירה של פעולה. אמנם ודאי שבכדי שתהיה חומה צריך לבנותה כמו שכספים שאין להם שמירה אלא

בקרקה צריך להטמינם ושום דבר לא נעשה מעצמו, אבל השתא כאשר החומה עומדת, מה שעושה את פעולת השמירה היא עצם מציאות החומה, ואין צורך בפעולת שמירה נוספת. זאת הילפותא של ר' יוחנן. משא"כ לפי ר"ל כח השמירה בא מצד מעשי הצדיקים. א"כ מה ששומר עליהם זו נקודת הפעולה שבהם. אמנם עדיין יש להקשות שסוף סוף מעשי הצדיקים באים להגן עליהם מהרע, וא"כ עדיין אין כאן חילוק גמור בעומק מהילפותא דר' יוחנן. אמנם ביתר עומק, בראשית הבריאה "הארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלקים מרחפת על פני המים". א"כ הכל היה מלא מים עד שהקב"ה ציוה שיקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה. א"כ החול אינו שמירה מהים בעלמא, אלא הוא שומר את הים שישאר במקום שהאור עליון תחם לו, וע"י יהיה גילוי ליבשה. א"כ יש כאן מעשה שמירה שהוא כבוד לכה העליון שציוה על הים ויקוו אל מקום אחד, בכדי שיהיה גילוי ליבשה. והתגלות היבשה היא בחינת פעולה, כי כל שמירה איננה גילוי כפשוטו, משא"כ פעולה היא גילוי. ומצד הבחינה שהשמירה היא פעולה, אזי אף השמירה מגלה כנ"ל את הכבוד העליון.

מזוזה צריך לקבוע בטפח הסמוך לרה"ר

[יא] סוגיא במנחות בהקומץ רבה (דף ל"ב ב' ול"ג) בדיני מזוזה. היכן להניח את המזוזה, "אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים" (ל"ג ב'). כלומר מצוה להניחה בתוך חלל הפתח בטפח הסמוך לרה"ר. "מאי טעמא, רבנן אמרי כדי שיפגע במזוזה מיד". כלומר מיד כשהוא מגיע לביתו שיפגע במזוזה (רש"י ל"ג א' ד"ה בטפח). לפי טעם זה מובן למה המזוזה מצד הימין של הנכנס. הגמרא מביאה טעם נוסף, "רב חנינא מסורא אומר כי היכי דתינטריה", שתהיה לו שמירה לכל הבית מן המזיקין (רש"י ל"ג ב' ד"ה דתינטריה). כלומר, הרי הוא רוצה לשמור גם את כל חלל הפתח, לכן צריך להניח את זה בטפח הסמוך לרה"ר. הרמב"ם בסוף הלכות מזוזה (פ"ו הי"ג) כותב "חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים". וכאשר אדם שם ידו על המזוזה שכתוב שם שדי' על המזוזה, אז הוא אוחד ברבונו. כל זה מתאים לטעם הראשון. הטעם השני מתאים למה שידוע שמילת מזוזות ככתוב בפסוק בלשון רבים הוא אותיות זז מוות (תק"ז תיקון י' דף כ"ה א', ובעוד מקומות בתק"ז), וזה כח של שמירה. אם כן עומק נקודת הדבר שישנם שני סיבות בהגדרת המזוזה. גר אחד במזוזה שהיא צריכה לקשר את האדם לעליון, למרות שזה אינו מפורש בגמרא, אבל לכאורה זה הטעם שצריך שיפגע במזוזה מיד. דמחד את מצות המזוזה אדם מקיים בכל רגע שהיא נמצאת, לא רק בשעה שהוא פוגע בה, כפי שמפורש ברמב"ם הנ"ל. מ"מ בשעה שהוא פוגע במזוזה הוא יכול לקיים מצוה נוספת של זכירת הבורא, וגם זה מפורש ברמב"ם. א"כ זו נקודת שמירה מצד ההתקשרות לעליון. הסיבה השניה שאומרת הגמרא היא שמירה מן המזיקים, ולכן צריכה המזוזה להיות לצד חוץ הפתח שתשמור גם את הפתח. אלו ב' השמירות הם שני סוגי השמירות שאנו רואים בכל סוגיות השמירה. מחד ישנה כאן שמירה לנקודה הפנימית, וגילויה שמירה מצד הכח העליון, ולכן צריך שיפגע במזוזה מיד. זו בחינת השמירה שהיתה בבית אבטינס מקום הקטורת ובבית הניצוץ. ומאידך ישנה כאן שמירה מצד בית המוקד, שהיא שמירה מן הרע, דכי היכי דתינטריה, זז מוות.

מזוזה בשליש עליון בפתח

[יב] עוד נידון בגמרא בהקומץ רבה (ל"ג א'), היא באיזה גובה של הפתח מניחים את המזוזה. "אמר רב זירא אמר רב מתנה אמר שמואל מצוה להניחה בתחילת שליש העליון". כך אנו נוהגין. "ורב הונא אמר מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה". לפי שיטת רב הונא בעיקרון כל הפתח כשר למזוזה מצד הגובה. עומק הדבר. מצד התקשרות לעליון אז מקום המזוזה בשליש העליון, כמו שידוע בפנימיות (עי' בית שער לכוונות לבעל הסולם עמ' פ"ד באו"פ ט"ב, ועי' ספר הכללים ללש"ו כלל ט"ז ענף ב'), כל שליש עליון שייך לעליון, שליש התחתון שייך לתחתון, שליש האמצעי זה עיקרו. השמירה מצד ההתקשרות לעליון הוא בכך שיפגע במזוזה מיד, וכן ע"י שיקבע המזוזה בשליש העליון. משא"כ מצד השמירה דכי היכי דתינטריה מן הרע, כל הפתח כולו כשר למזוזה. לפ"ז נבין מה שכתוב בירושלמי קידושין (פ"א ה"ט דף כ"ג א'), "אמר רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק שומר את עצמו מן העבירה פעם ראשונה ושנייה ושלישית מיכן והילך הקב"ה משמרו". ביאור הדברים. ישנה שמירה שהאדם משמר, וישנה שמירה מלעילא. אבל בכדי שתהיה לו שמירה מלעילא, צריך האדם לעשות השמירה של של בית המוקד ובית הניצוץ ובית אבטינס, של השליש העליון שהוא בבחינת הפתח הסמוך לרה"ר שיפגע בו מיד. וכאשר הוא מקשר את עצמו אל העליון בשלוש שמירות אלו, אז יש לו שמירה מלעילא. ע"י שאדם משמר את עצמו שלש פעמים, הוא הגיע לשליש העליון, ואז הוא מחובר לעליון. על זה ארז"ל כאן בגמרא (ל"ג ב'), "אמר רבי חנינא בוא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם. מידת בשר ודם מלך יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ". כלומר, המלך בתוך הארמון והשומרים נמצאים מסביבו, "הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה" (שה"ש ג' ז'). אבל "מידת הקב"ה אינו כן, עבדיו יושבין מבפנים והוא משמרן מבחוץ". הרי שמבואר כאן בגמרא שהעומק של שמירת המזוזה היא

שהקב"ה משמרו מצד ההתקשרות של המזוזה בשליש העליון, מצד שיפגע בו מיד, ואז יש לו שמירה מלעילא. כלומר שהכח והאור העליון נגלה בתחתון, ומכח כך משמרו.

עשו משמרת למשמרתי

[יג] הגמרא אומרת עשו משמרת למשמרתי בשני מקומות, במועד קטן (ה' א') לגבי ציון הקברים, שעושים סימנים על הקברים כדי שהכהנים לא יתקרבו אליהם. וכן ביבמות (כ"א א') לגבי שניות לעריות, שהתורה גדרה אלו נשים הם עריות, ובאו חכמים והרחיבו את הגדרים. עולה שעשו משמרת למשמרתי פירושו שכביכול הקב"ה אומר אני כתבתי שמירה בתורתך ואתם תעשו משמרת למשמרתי. אלו הם שני דיני השמירה שאנו מבארים. הרי עיקר מידת השמירה היא זהירות, גם כפשוטו, וגם כפי שידוע שזהירות מלשון זוהר, שהאור העליון שומר על האדם כאשר הוא שומר על עצמו כדבעי. כאשר אדם זהיר כפשוטו, הזהירות שבו מולידה זוהר עליון שהוא גופא יוצר את השמירה. א"כ שמירה מצד האדם זהו עשו משמרת למשמרתי. שמירה מצד הקב"ה זוהי השמירה שהוא כתב בתורתו. השמירה מצד האדם זהו שמירה מן הרע בבחינת זהירות. משא"כ השמירה מצד הקב"ה היא בבחינת זוהר עליון ששומר, בחינת שמירת בית אבטינס.

שמור בלא זכור, לשמרה בלא לעבדה

[יד] ענין השמירה נמצא בתורה לראשונה בציווי דלעבדה ולשמרה (בראשית ב' ט"ו). לכאורה ישנם כאן שני דינים, לעבדה לחוד ולשמרה לחוד. וכן משמע בתרגום יונתן על אתר שתרגם למהו פלח באורייתא ולמנטר פקודהא. וכן משמע במדרש (בתי מדרשות ח"ב פרשת בראשית), לעבדה זו מצות עשה, ולשמרה זו מצות לא תעשה. א"כ ישנה הבחנה שהלעבדה היא מערכת אחת והלשמרה היא מערכת שניה. אבל ישנה הבחנה שהלשמרה היא חלק מהלעבדה. זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו (ר"ה כ"ז א', ועוד מקומות). השמור הוא חלק מהזכור, הוא חלק מהפעולה, הוא חלק מהעליון. ומצד כך השמירה נקראת פעולה כנ"ל. אבל בלוחות השניות נכתב שמור לבדו, מחמת החטא שהשמור התנתק מהזכור. כאשר יש חיבור של התחתון לעליון אז השמור מחובר לזכור, אז הלשמרה היה חלק מלעבדה, אבל כאשר אדה"ר חטא וגורש מג"ע, כתוב לשמור את דרך עץ החיים, שם לא כתוב הלעבדה של גן עדן. לעבדה ולשמרה הפך להיות לשמור את דרך עץ החיים. אבל אין לו את הלעבדה כי הוא נמצא בחוץ. כלומר, מתחילה נגלה גם לעבדה וגם לשמרה. אולם ע"י החטא נגלה לו רק הלשמרה. ולכן נגלה לו להט החרב המתהפכת באופן של שמירה ממנו. מחמת שזה כל השגתו השתא. קודם החטא קודם הניתוק, הלשמרה היה חלק הלעבדה, אבל לאחר הניתוק נשאר הלשמרה שהוא לא חלק מהלעבדה. מצב זה יוצר רק שמירה מן הרע אבל בלי חיבור לעליון, בלי הזוהר שבזהירות. אמנם במעמד הר סיני נתקן החטא, ואז נאמר זכור ושמור בדיבור אחד, חזר הלשמרה להיות חלק מהלעבדה, כי זכור הוא בחינת לעבדה ושמור הוא בחינת לשמרה. וכאשר חטאו שוב בחטא העגל, אכן כאדם תמותון, קבלו לוחות שניות של שמור לבד, וחסר בשמור החיבור לזכור.

מהו האיסור להניח תפילין בלילה מדכתיב ושמרת

[טו] בהמשך הסוגיא בהקומץ רבה מובאים דיני תפילין. אחת הסוגיות היא זמן הנחת תפילין, ומחלוקת האם זמן דוקא ביום או גם בלילה. הגמרא מביאה ברייתא לסייע למד"א שזמנם ביום דוקא, "דתניא ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה, ימים ולא לילות". והנה מכיון שכתוב בפסוק ושמרת, א"כ בודאי שאסור להניחם בלילה, אבל ישנה מחלוקת במהות האיסור. "אמר רבי אלעזר כל המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה, ור' יוחנן אמר עובר בלאו". ושמרת הוא ממשפחת הלשונות של השמר פן ואל, ולכ"ע לשונות כאלו בפסוק שאוסר פעולה מסוימת, פירושו שהעברין עובר על לאו. אבל כאן הפסוק מצוה על פעולה, לכן כאן ושמרת הוא השמר דעשה. והנה ר"א סובר שהשמר דעשה עשה, כלומר העובר על הציווי ומניח תפילין בלילה, עובר על עשה, דהרי הפסוק בא להורות להניח תפילין ביום, ורק ממילא משמע שלא להניח בלילה. ור"י סובר שהשמר דעשה נמי לאו, דמשמע ליה שהפסוק גם אוסר להניח תפילין בלילה. עי' עוד בענין זה בתוס' ראש השנה (ו' א' ד"ה תשמור). א"כ המחלוקת היא האם השמירה היא חלק מהעשה או שהשמירה היא לא תעשה. לפי ר"א השמירה היא מצד נקודת העשה, ולכן השמר כאשר הוא בא בדיני עשה, נשאר עשה, כי השמירה ביום היא להניח תפילין וממילא השמירה בלילה שלא להניח היא חלק מהעשה. משא"כ לר"י השמר כאן הוא לאו, כי סוף כל סוף יש כאן בחינה של שמירה מן הרע ושמירה מן הרע היא בחינה של לא תעשה.

[טז] הגמרא בראש השנה (י' ב', י"א א') מביאה מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע אם בתשרי נברא העולם או בניסן. בהמשך הסוגיה מביאה הגמרא שם (י"א ב'), שנחלקו בדרשת הפסוק דליל שמורים (בא י"ב מ"ב). רבי יהושע דורש ליל שמורים - ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית. ורבי אליעזר דורש ליל שמורים - לילה המשומר ובא מן המזיקין. לפי ר' יהושע הלילה משומר לגאולה, שמירה של פעולה וגאלתי והצלתי ולקחתי והבאתי. משא"כ לר"א הוא משומר מן המזיקין, הרי זו הבחנה של שמירה מן הרע. מצד המצה, ישנו דין של מצה שמורה ואומרים חז"ל (מכילתא בא פרשה ט' על הפסוק י"ב י"ז), ושמרתם את המצות, אל תקרי את המצות אלא את המצוות, מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. כלומר מצד פשט הפסוק, אז זו שמירה שהמצה לא תחמיץ ולא תתקלקל, וזה כנגד לילה המשומר מן המזיקים. משא"כ מצד מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה אלא עשה אותה, זה כנגד לילה המשומר לגאולה שתהיה בעזר ה' במהרה בימינו אמן.

- [סוגיות בפרשה] 1]

Source: <http://bilvavi.net/shiur/037-במדברשמירה>

Links

[1] <http://bilvavi.net/sugios>